

Badshahi Camii, Lahor

LAHOR

Pakistan'da tarihî bir şehir.

Pakistan'ın Pencap eyaletinin merkezi olup İndus ırmağının kollarından Ravi'nin sol kıyısında kurulmuştur. 2023 nüfus verilerine göre nüfusu 13.979.000'dir. Ülkenin Karaçi'den sonra ikinci büyük şehri ve aynı zamanda en gelişmiş sanayi bölgesidir. Lahor ayrıca köklü tarihi, kara, hava ve demiryolu bağlantıları ile önemli bir eğitim, kültür ve ticaret merkezi durumundadır.

Türkler'in Lahor ile irtibatının tarihi eskidir. XI. yüzyılın başlarında (1013) Gazneliler'in Kuzey Hindistan seferleri sırasında Sultan Mahmud tarafından Gazneliler'in Hindistan eyalet merkezi yapılan Lahor'a Türkistan ve İran coğrafyasından pek çok sufi, âlim, şair ve sanatkâr gelip yerleşmiştir. Hindistan alt kıtasının İslamlaşmasında kilit durumunda bulunan şehir daha sonraki Türk-İslam hanedanları zamanında da uzun süre bu konumunu korudu. Ancak Delhi Türk Sultanı İltutmış'ın (1211-1236) devlet merkezini Delhi'ye taşıması ve ardından 1241'de yaşanan Moğol tahribatı sonucu şehrin gelişmesi durdu. Daha sonra Tuğluklular hanedanı döneminde (1320-1414) yeniden toparlanmaya başlayan Lahor, nihayet 1526'da Bâbü Şah'ın Hindistan hakimiyetiyle yeni bir döneme girdi. Bâbürlü Sultanı Ekber Şah 1588-99 yılları arasında devleti Lahor'dan yönetti. Cihangir Şah 1621'de Lahor'u Bâbürlü sultanlığının başkenti yaptı. Lahor görkemli sanat ve bayındırlık eserleriyle donatıldı, ticarî ve kültürel bakımlardan çok gelişti. 1739'da Safevî Nâdir Şah Afşar'ın bölgeyi hakimiyeti altına almasıyla yeniden istikrarsızlık dönemine giren şehir, bu yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar Sihler'in, ardından da İngilizler'in hakimiyetine geçti. İngiliz sömürge idaresinde Pencap eyaletinin merkezi olan Lahor

1947'de Hindistan'ın bağımsızlığı sırasında kurulan Pakistan topraklarına katıldı.

Sömürge döneminde ülkenin bağımsızlığı için faaliyetlerin yoğunlaştığı önemli siyasi, entelektüel ve kültürel merkezlerden biri durumunda idi. Lahor halkı I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlılar'ın hukukunu savunmak için kurulan Hindistan Hilafet Hareketi içerisinde de aktif olarak faaliyet gösterdi. 1947'de Pakistan topraklarında kalan şehrin nüfusu bu sırada 1 milyon civarında idi.

Lahor özellikle Bâbürlü dönemi sanat ve mimari eserleriyle ünlüdür. Bâbürlüler'in inşa ettiği pek çok bayındırlık eserinin yanı sıra Meryem Zamânî, Moti, Vezirhan, Anaga, Kanboh ve dünyanın en büyük camilerinden biri olan Bâdşâhî camileri aynı zamanda müstemilatlarında geleneksel eğitim öğretimin de yapıldığı birer eğitim kurumu olarak da vazife yapmışlardır.

Lahor tarihi boyunca birçok ilim, fikir ve sanat adamı yetiştiren önemli bir eğitim ve kültür merkezi olmuştur. King Edward Medical College (1860), Government College (1864), National College of Arts (1875), Oriental College (1876), University of Engineering and Technology, Islamia College ve University of Veterinary and Animal Sciences (1882), Pencap Üniversitesi (1882), Aitchison College (1886), Islamia College (1892) gibi İngiliz sömürge döneminde kurulmuş pek çok eğitim kurumunu barındıran şehirde günümüzde elli sekiz resmî ve özel üniversite 1238 bölüm ve programda lisans düzeyinde (lisansüstü 496) eğitim öğretim yapılmaktadır. Lahor'da aynı zamanda Pakistan eğitim isteminde resmen tanınmış Pencap Eyaleti Vakıflar ve Din İşleri Dairesi'ne kayıtlı olarak geleneksel usulde dinî yüksek eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren elli civarında medrese bulunmaktadır. Başta Kaidiâzam Muhammed Ali Cinnah Kütüphanesi olmak üzere pek çok kütüphanenin de hizmet verdiği şehirde her yıl şubat ayında kültür festivali, mart ayında ise kitap fuarı düzenlenmektedir.

Lahor'da ayrıca Türkiye Maarif Vakfı bünyesinde okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademelelerinde olmak üzere sekiz okul faaliyet göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Bâqir, Mohammad. *Lahore: Past and Present*. Lahore 1993.
<https://www.pbs.gov.pk/sites/default/files/population/2023/Punjab.pdf>
<http://www.dgre.gov.pk/>
 Pakdemirli, Mefkure Nur. *Pakistan'da Yüksek Din Öğretimi Kurumları*. Dr.T, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2013.
 Rahmânî, Anjum. *Lahore: History and Architecture of Mughal Monuments*. Karachi 2016.

- Raza, M. Hanif. *Lahore: Through Centuries*. Islamabad 2004.
 Rizvi, Saiyid Athar Abbas. "Lahor". *DİA*. 2003, XXVII, 57-58.
 Waliullah Khan, Muhammad. *Lahore and its Important Monuments*. Lahore 1961.

İlim Heyeti

LALA / ATABEY

Tecrübeli devlet adamı, şehzadelerin hocası.

Terim olarak *atabey* ile aynı anlamda olup hükümdarların çocuklarını terbiye etmek ve devlet idaresini öğretmekle vazifeli tecrübeli devlet adamları için kullanılır. *Ata* ve *bey* (*beg*) kelimelelerinden oluşan *atabey* (*atabeg-atabek*) Türkçe, *lala* ise Farsça'dır. Şehzadelerin özellikle hükümdar namzedi (*veliaht*) olanların hayatı hükümdarlık dönemlerine yönelik bir hazırlık sürecidir. Bu bakımdan lalalar/atabeyler hükümdarların ve haleflerinin yetişmelerinde ve deneyim kazanmalarında doğrudan etkili olmuşlardır. Daha sonraları muallim-i sâni, hâce-yi sultânî gibi farklı ad ve vazifelerle de anılan lala/atabeyler her şeyden evvel mürebbi ve hoca vasıflı kişilerdir. Atabey unvanı Selçuklular devrinde ortaya çıkmış ve ilk olarak Nizamülmülk'e verilmiş olduğuna göre atabeyliğin Büyük Selçuklu Devleti'nde çok yüksek bir vazife olduğu ve sonradan bir unvan mahiyetini aldığı anlaşılmaktadır. Başlangıçta lala veya atabey, sultan, padişah tarafından bir eyaletin veya sancağın valiliğine tayin edilen şehzadenin, devlet idaresindeki işlerde yetişmesini sağlamak üzere onunla beraber gönderilen kişidir.

Osmanlılar'da ilk lalanın kim olduğuna dair net bir kayıt yoktur. 1302'de Orhan Gazi'ye Karacahisar sancak beyliği verildiğinde Saltuk Alp da kendisine yardımcı olmak için gönderildi. Böyle bir konumda ilk örneklerinden olmak itibarıyla belki Saltuk Alp, Orhan Bey'in bir bakıma lalası hükmündedir denilebilir. Osmanlılar'da lalalığın Sultan I. Murad devrinde müesseseleştiğini ise Mehmed Zeki şu satırlarla kaydetmiştir: "O sıralarda yeni bir usul de vaz'edilmişti. Şehzadeleri birer sancağa tayin etmek ve o suretle kendilerini umûr ve husûsât-ı saltanata alıştırmak. İşte bu usul cümlesinden olarak şehzadeler küçük yaşlarda Anadolu'daki bir eyalette gönderilir ve ümerânın değerlilerinden biri lala